

Зміст

Частина I Вона

1.....	6
2.....	10
3.....	16
4.....	20
5.....	25
6.....	29
7.....	35
8.....	39
9.....	44
10.....	48
11.....	55
12.....	66
13.....	70

Частина II Він

1.....	85
2.....	92
3.....	99
4.....	108
5.....	114
6.....	119
7.....	125
8.....	129
9.....	133
10.....	139

Частина III Вони

1.....	147
2.....	155
3.....	160
4.....	166
5.....	174
6.....	181
7.....	188
8.....	194

Частина I

Вона

1

На вас колись нападало безсоння? Не просто поганий сон, а повна його відсутність. Мене накрило. Уявляєте, вже другий тиждень не сплю. Щоб не з'їхати з глузду у чотирьох стінах, ночами блукаю містом і шукаю причини свого безсоння. Думаю, аналізую, пригадую... Іноді розмовляю сама з собою або з вітром...

— Де ти була, коли світ котився у прірву? — шепоче він, заховавшись у кронах каштанів.

— Де я була? — насилу пригадую, де я могла бути зі своєю дурною звичкою втрапляти в халепи. — Втрачала свідомість від кохання... — вигукую, щоб відчепився.

— І де ж тепер твоє кохання?

— Випарувалось... І звикнути до нього не встигла.

— Значить, ти мовчала, коли світ котився у прірву? — розрізаючи прозорий весняний простір, летить над Дніпром його насмішкуватий вирок.

Я стою на березі, навпроти Лаврської дзвіниці й уважно дивлюся на золоті маківки Києво-Печерського монастиря. Десь там, під його склепінням є відповіді на всі незручні питання.

— То де ж ти була...? — знову і знову здійсмається навколо мене повітряний вир.

— Я крокувала у глиб лісу, щоб заблукати там і більше ніколи не повертатися до людей! — роздратовано вимовляю я.

— Он як... — вітер здійсмає каштановий цвіт, і той пилом кружляє наді мною, ніби огортає у пахкий захисний серпанок. Прагне відокремити від питань, відірвати від землі й понести кудись у височінь.

Ні, не вийде, я надто важка. Вітер ще довго сперечатиметься з земним тяжінням, зрештою полине далі, махнувши на прощання верхівками тополь.

— Жаль, що тебе не було... — обертаючись, зітхне наостанок. — Від тебе багато що залежало...

— Що?

— Життя на землі...

— Нічого від мене не залежало!

До біса той альтруїзм! Колись я, може, і вдавала рятівницю всього світу, але тепер розумниця, зайвого на себе не беру, хоч номінально і належу до четвертої влади. Я тепер, як більшість. І, коли щось загрожує мені втратою комфорту, волю вважати себе «маленькою людиною», якій байдуже, що відбувається поза межами її відокремленого світу. Слухняна журналістка, яка не висовується з рамок, щиро дотримується корпоративної пристойності й командної точки зору. Ну, просто знахідка для роботодавця і рабовласника!

За багато років я навчилася будувати неприступні стіни з власних переконань, іноді і сама в них вірю і, не відстаючи від решти, за звичкою, несусь кудись, все чекаю свого зоряного часу, загорнувшись в оману безлічі шансів, безкінечності перспектив і купи можливостей...

Всі біжать — і я біжу.

Може, для того, щоб пригальмувала, і звалилося на мене те безсоння.

Впало, як сніг на голову. Повернуло мізки шкереберть. Розбудило, збурило, кинуло у безодню якихось безкінечних бентежних роздумів. Кожну ніч висмикує з дому, тягне тинятися містом і шукати пригод. Останні два тижні як не сплю, гуляю, ліхтарі рахую. Іноді моторошно бродити от так на самоті: пістолета ж в мене нема. Щоправда, газовий балончик є у сумці. На щастя, поки не знадобився.

Саме після виборів все і почалося...

Двадцять першого квітня, тільки-но оголосили результати екзит-полів і нас відпустили додому, я раптом зрозуміла, що все змінилося і більше не буде так, як раніше. Що саме станеться, не знала, але відчувала якісь потужні невидимі зсуви, наче десь в глибині землі поволі формувався землетрус. На поверхні ще нічого не видно, але земля вже наповнюється тихим, ледь відчутним гулом.

Ми тоді страшенно втомилися. Най згорять ті перед-вирборчі перегони! Лець притягла себе додому, язик занімів, ноги відвалюються, хвіст ломить. Ну, думаю, відпочину, висплюся... Де там! Просиділа біля комп'ютера до ранку. Все гортала сторінки Фейсбуку і Твіттера, намагалась розібратися у суспільних настроях після приголомшливої перемоги випадкового і дивного кандидата. Хотілося зрозуміти, як вийшло, що з тридцяти дев'яти претендентів у першому турі вибрали саме його, людину настільки далеку від політики, що аж страшно.

— Точно за Юнгом! — прокоментував тоді Сашко, наш оператор.

— Як це? — я одразу і не збагнула до чого тут соратник Зигмунда Фройда

— За архетипом епохи, в яку живемо! — знову загадково вимовив він і з викликом на мене подивився, навіть не допускаючи, що я нічого про це не знаю.

Я мовчала, як миша. Тільки очима кліпала і чекала, коли ж він розвине думку і я ввімкнуся в обговорення. Не дочекалась.

— А в яку епоху ми живемо?

— В епоху гіпстерів і блазнів! Артистів, популістів і геймерів! У часи форми без змісту, підміни понять і подвійних стандартів! — одним духом випалив він і здивовано вступився в моє тупувате обличчя.

Я була не готова підтримати бесіду.

— Ну, так, звісно ж ...

Розмова сама собою заглухла, але зачепилась за мої поточні міркування, і я дала собі слово, що обов'язково колись вивчу це питання та узнаю, яке відношення має швейцарський психоаналітик і його архетипи до наших виборів.

Хай там як, українці — мрійники, в котрий раз впевнено поставили на темне лоша, думаючи, що воно привезе їм золоті яблучка (хоч би звичайних не втратити). А взагалі-то, він дійсно «всех сделал». Не тільки стару корумповану владу, а взагалі всіх нас.

Це ж треба! Практично мовчки стати президентом однієї з найбільших країн Європи! От так просто, ні пари з вуст, і пацанчик з Кривого Рогу опинився на захмарній для дев'яносто п'ятого кварталу посаді. Офігеть можна від таких

кульбїтів! Ні, це генїальне мовчання, яке кожен розтлумачив по-своєму. Що за ним насправді — таємниця за сімома печатками. Побачимо, чи довго чекати?

Відтепер кожен його крок, кожне слово будуть під пильним оком мільйонів, яким нізащо не захочеться зізнатися, що вони склеїли дурня. Будуть старанно заплющувати очі на очевидні промахи, на безглузді слова і необачні державні рішення, а коли раптом станеться зовсім щось кричуще, кинуться виправдовувати обранця. Ну, дійсно, досвіду не вистачає, ще тільки вчиться, мову освоює (до сорока років не міг вивчити), обставини промацує, руку набиває на підписанні державних наказів. Але і прихильники теж будуть пильнувати, щоб бодай чого не утнув хлопчина в пориві управлінського завзяття на гребені переможної ейфорії.

От про це і думала я тієї першої безсонної ночі. Потім пішла на роботу. Цілий день крутилася, як дзига, вклоняючись на всі боки у шляхетних вітаннях, подяках і пошуках суспільної прихильності. Куди дітися? Коли розкачуєш чужий маятник, не вийде вести власну гру. Втомилася страшенно. Прийшла додому вже поночі, щось перехопила, змила з себе денні враження, вляглася спати. І знову... Лежала, крутилася, рахувала овечок, перебирала мотлох поточних подій, навіть, теплого молока з медом випила. Куди там! Не спиться...

Щоб не марнувати часу, почала читати. Останнім часом мене цікавить сучукрліт. Назва жахлива, але час такий, хочеться знайти відповіді на складні питання. Шукаю свого автора і буксую. Оксана Забужко зарозуміла, Сергій Жадан сумний, Юрій Андрухович надто карнавальний. Пробігла поглядом корінці на полиці. О Марія Матіос! «Солодка Даруся»! Невже досі не читано? Книга вийшла дві тисячі четвертого. Багато тоді про неї говорили, а я пропустила. Взялась і поринула, і захопилась, так, що і до ранку не відривалась. І мова, і сюжет, і будова здалися доскональними. Мені аж руки зачесалися, так захотілося написати щось подібне. Хто з журналістів не мріє написати свою книгу? Може, згодом...

Утім, ніч минулася. А потім друга, третя і четверта... Не сплю другий тиждень. Узагалі не сплю, натомість, роздумуючи про своє бездарне життя, почала розмовляти з вітром... Може, я вже того...?

Дивно, але мозок працює ясно і загострено, ніби в стресовому режимі. Не зважаючи на втому, активно б'ється серце. В голові юрмляться думки, в пам'яті спливають давно забуті й раптом повернуті до місця і часу враження і події...

Зі мною вже таке було... Було колись. І безсоння, і міркування у стресовому режимі, і пригода, яку неможливо забути й викреслити з життя... Невже все повторюється? Кажуть, таке трапляється, коли не засвоїв уроків.

Але другу таку історію я, певно, не переживу...

2

П'ять років тому, дві тисячі п'ятнадцятого, на мене вже напало безсоння. Тоді здавалось, я «остаточно» пішла з журналістики, адже понад два роки працювала у приватній компанії з продажу китайського фарфору. Компанія належала юнацькому товаришеві мого брата Гарію Михайловичу Завадовському, людині непересічній, хоч і приземленій.

Нікуди правди діти, шеф був вправним комерсантом, впевненим у собі, стійким і надійним. Це мимоволі приваблювало мене, як людину ідеалістичну і надто заглиблену у власні фантазії. У той час я настійно змушувала себе стати діловою людиною, бізнес-леді з правильними думками і вчинками. Тому, певно, і змирилася з пихатою пикою начальника і навіть захопилася ним. Як же мені хотілося вірити, що в Завадовському було щось, окрім марнославства і жаги до грошей.

Звичка відшукувати в людях добро вже не раз змушувала мене потрапляти у неприємні ситуації, але я невтомно наступала на одні й ті самі граблі та робила крок уперед і три кроки назад у своєму просуванні до щастя.

Узяти хоча б ту історію зі звільненням з центрального каналу у тринадцятому. Скільки років йшла до цієї високої професійної сходинки, вчилася, працювала. Нарешті отримала цікаву творчу роботу, яка захоплювала і добре годувала. Сама собі заздрила — політичний оглядач на центральному каналі.

Ну, чому я тоді зірвалася? Образилася, що поставили на місце і не дозволили говорити правду? Навіщо було лізти зі

своїми викриттями! Де вона тепер, та правда? Усе зійшло нанівець. А тоді здавалося, буде сенсація — цікавий і неоднозначний матеріал про незаконне використання державних коштів одним із дуже відомих представників влади. Нарила доказів, відзняли й змонтували бомбезний матеріал. Я триста разів перевірила все, вже уявляла у своїх руках золоту медаль Пулітцерівської премії «за служіння суспільству» і ледь не луснула від гордоців. Запропонувала редактору і керівнику проекту, але вони раптом навідріз відмовилися пускати матеріал в етер. Натомість начальник викликав до себе.

— Хочу, щоб ви правильно зрозуміли, — сказав він тоді. — Вся інформація, яка потрапляє через вас назовні, не може бути спрямована проти того, хто платить вам зарплату. Ви розумієте? Є журналістська етика.

— Але ж там зовсім про іншу людину! — здивовано вибухнула я.

— Так, — керівник знітився, — Може, ви не знаєте, але вони... — він ретельно підбирав слова. — Їхні дружини — подруги дитинства. І було б недоречно...

— Я думала, для нас правда та об'єктивність має бути понад усе! — спробувала заперечити й наткнулася на гострий осудливий погляд.

— Під словом «об'єктивність» ховається найбільш небезпечна омана, в яку колись вірили журналісти. — Він підійшов ближче і торкнувся мого ліктя, запрошуючи присісти. — В умовах масових фейків і тотальної політичної брехні об'єктивність неможлива!

Ми говорили у його кабінеті наодинці й при зачинених дверях, тому я могла сподіватися на конфіденційність і щирість. Відверто кажучи, розмова давно просилася. Постійне і наполегливе втручання у зміст і форму подачі новин викликало образу і спротив і ніяк не в'язалося з юнацькими мріями про незалежність і неупередженість журналіста. Я була схиблена на правді, політичні суперечки за кілька років роботи стали моєю другою натурою. Я отримувала від них шалене задоволення. Дотепер вони не зачіпали високих прошарків влади й сходили мені з рук. Аж раптом увімкнулося червоне світло.

— Чому неможлива?! — вигукнула божевільна правдолюбка.

— Тому, що описати світ, не маючи уявлення про те, що добре або погано; що доречно, а що нісенітниця; що правда, а що брехня — неможливо, — він сумно усміхнувся. — В основі кожної новини чи репортажу обов'язково лежить точка зору, орієнтир. Ми маємо показати свою позицію щодо будь-яких подій, інакше ламаного шеляга ми не варті.

— Свою позицію? — я пішла ва-банк. — Свою це чию?

— Нашої творчої команди!

— А якщо ця позиція не збігається з правдою?

— Якою правдою? — він посміхнувся. — Вашою власною?

— Ні, правдою взагалі! — видала я і зрозуміла, що ступила на хитку стежку.

— Тоді вам варто подумати про зміни... — в його голосі відчувалися втома і роздратування.

— Які зміни?

— Або точки зору... Або команди... Хоча мені шкода втрачати найкращого політичного оглядача каналу, — він перестав мене умовляти й знову криво посміхнувся.

Скажіть, ну як почути таке від людини, в чесність і порядність якої я вірила і яку вважала своїм учителем?! Він був для мене недосяжним ідеалом професійності та неупередженості. Колись брав участь у Помаранчевій революції, багато писав про Голодомор, вірив у щасливе і демократичне майбутнє України. Чом це взявся захищати корумпованих чиновників, які підігравали Януковичу?! Мені бракувало слів і повітря...

Я тоді не стала пручатися, розвернулась, і навіть не грюкнувши дверима, мовчки вийшла з кабінету.

«Нехай усім буде гірше! Вони ще пошкоднують! Умовлятимуть повернутися! А я не повернуся! Ніколи!» — подумки волато моє вражене самолюбство, поки я писала заяву на звільнення і спалювала всі мости.

Проте мого демонстративного звільнення ніхто не помітив. Не шкодували й назад не кликали. Виплюнули та двері захряснули. Ніхто з каналу навіть не зателефонував. Як то кажуть, святе місце порожнім не буває. Політичних оглядачів у країні хоч греблю гати: швидко знайшли заміну.

А я залізла до своєї мушлі, загрузла в боргах й носу не показувала на люди. Якби не Сашко, померла б з голоду,

напевно. Брат влаштував на роботу до знайомого. Не за профілем, але з гарантованою зарплатнею.

Так я стала маркетологом. Згодом навмисно відімкнула себе від усього зайвого. Геть дитячі спроби змінити світ! Нехай самі вишкрябуються! Нація недолугих дурнів! Вони заслуговують тих політиків, яких обрали! Я більше ні до чого! Не дивилася телевизор, не слухала новин, заходила в Інтернет, тільки з комерційною метою, щоб кинути рекламу або подивитися на курс долара.

Але дійсність з тим миритися не бажала: весь час голосила за вікном. Повз мене, наче у сні, летіли майдан, революція, анексія Криму, війна, збитий МН-17, Львайськ, Дебальцеве, Волноваха... Гарячі приводи до приголомшливих журналістських матеріалів. Проте, бентежний відгомін подій, які збурювали кожного, ледь торкався моїх щільно заткнутих вух. Я наче води в рот набрала, вкуталась у мовчання, як у чадру, і гарячково займалася особистим життям, занурюючись в офісні інтриги і закриваючи очі на все, що відбувалось ззовні.

Утім, так не має бути. Як відокремитися, коли воно суне на тебе звідусіль? Не закриєшся. Не хочеш, а мусиш дивитися навкруги, якщо ти людина і живеш у цій країні. Я отримала кричущий натяк на це найнесподіванишим чином — у вигляді безсоння.

Воно звалилося якраз у розпал сезону, коли потрібно було гарувати за трьох. Попри війну і суспільні негаразди, наша фірма процвітала. Досі не можу зрозуміти, як це вдавалося Завадовському. Країна зубожіла, а ми готувалися до виставки, майже цілодобово стирчали в офісі. Як головний маркетолог компанії, теж змушена була викладатися. До того ж, наївно чекала зізнання від шефа, який давно вже не те, щоб клинці підбивав, а користувався мною, наче законною дружиною. Було б доречно нарешті отримати офіційну пропозицію і не відчувати себе наложницею.

Але виставка закінчилась, сезонні продажі пішли на спад, а пропозиції руки і серця не надійшло. Натомість напало безсоння. Перше довге безсоння.

Спочатку дуже злякалась. Раптом це щось страшне, на кшталт симптому невиліковної хвороби. Побігла до лікаря,

знайомих розпитувала, весь Інтернет перерила в пошуках пояснень і засобів боротьби. Марно.

Сімейна лікарка порушень не виявила, навпаки, здивувалася результатам аналізів, здоровому тиску і серцебиттю.

— Утоми, роздратування або пригніченості не відчуваєте? — запитала.

— Ні. Принаймні, не більше, ніж було раніше. Начебто нормально. Не сплю та й годі.

— Дивно... Нічого у вас не знаходжу. Попийте оці пігулки. Зайдіть, будь ласка, тижнів за два, якщо триватиме безсоння.

На тому і розійшлися. Пігулки мені не допомогли. Сон пручався, а я намагалася надолужити власні справи, які, за браком часу, вічно відкладалися у довгу скриню. Виявилось, це дуже зручно, мати ще дванадцять годин для вільного використання. Навела лад у шафках, дов'язала недов'язане, дошила недошите, дочитала недочитане. Усе це вночі, а вранці на роботу і працювати. У звичному ритмі. Ніякої тобі втоми, мішків під очима, ні головного болю, ні запаморочень, ні нестачі сил. Може, я відкрила якісь невідомі резерви організму, вивчення яких могло б вивести людство на нові щаблі розвитку?

Утім, науковці мною не цікавилися, а в голові свербіла думка про те, що так не має бути і шкідливо для здоров'я. Правила є правила, і коли ти їх порушуєш, щось має статися. Я чекала і розмірковувала, щоб це могло означати у межах мого маленького пересічного існування. А між тим, виявилось, що була у мого безсоння одна побічна дія: воно повернуло мене до дійсності, зняло шори з очей і водночас — дах із голови.

Я раптом помітила, що відбувається в країні. І жахнулася. «От пішла з каналу, мовчала два роки! І що? — у розпачі думала я. — Не втручалась, не висловлювала своїх думок, не намагалася щось змінити. І от маєш — громадська думка хитнулася не в той бік!»

Журналіст — то хвороба на все життя. Хіба його можна залишати непричетним до порятунку світу і переконати в тому, що він ні на що не впливає? Невже можна закрити журналіста в чотирьох стінах, відімкнути від інформаційних джерел і сподіватися, що він житиме? Та він здохне на

другий день! Я ще міцний горішок: два роки трималася. Проте ледь дихаю і безсоння нажила.

Усе, годі! Зрушив локомотив, з'їхав із рейок, покотився чагарниками й хащами нечитаних новин, сторінками аналітики та висновками різнокольорових експертів. Я з насолодою поринала в інформаційний вир. Знову почала цікавитися політикою і всім, що творилося навкруги... Як у провалля, кинулась у соцмережі й на новинні сайти, налаштована відшукати там істину. І занило, зашкрябало під серцем, повертаючи у звичний азарт пошуку єдиної остаточної правди, яка завжди втікає від погляду неуважних.

Утім, оптимізму це не додало. На Сході, виявляється, йшла підла гібридна війна, Крим став російським, корупція процвітала, тарифи росли, Липецька фабрика все ще працювала, а зарплату давали в конвертах і відсотки по кредитах були такі високі, що про іпотеку годі було й думати. «Скільки можна знущатися з власного народу?» — обурювалась я, гортаючи сторінки Фейсбуку і до безтями сперечаючись з невідомими опонентами по той бік екрану. «Відривалася» після довгого мовчання, нічого не боячись і не стримуючи себе, навіть під тиском гарно відпрацьованої фейкової атаки. «Схоже, ботоферми працюють в посиленому режимі! Що ж вони чинять? Це ж суцільна картонна брехня! Не вірте їм! То навмисне спотворення громадської думки!» — кричала я в етер і всіма силами намагалася виправити ситуацію на ділянці свого маленького фейсбучного фронту. У мене свербіли руки, і в голові чимраз спалахували полум'яні революційні думки. Я надолужувала згаяний у мовчанці час.

Певно, люди по той бік екрану вважали мене то прохоботом, то українофобом, то Ольгинським пропагандистом. Не скупилися на ярлики та навіть на конкретні образи. Іноді за свої слова я боялася арешту або навіть вбивства. Та зупинитися не могла і ночами у захваті гострила своє перо і друкувала такі викривальні дописи про всіх і вся так, що дим валив від клавіатури, а Фейсбук чимраз відправляв мене в бан.

Тодішнє безсоння додало мені активності, божевілля і сміливості. Наче я довго йшла пустелею, вмирала від жаги і от припала до джерела і не могла напиться. Доводилося

весь час пригальмовувати і бити себе по руках, щоб не скотитися у суцільну віртуальну сварку і не намити комусь пику в реалі. Мене страшенно тягнуло назад у професію, яку я так легковажно зрадила. Усю ніч я билася з невидимими армадами віртуальних ворогів, але вдень не мала ніякого стосунку до ЗМІ, була найзвичайнісіньким офісним клерком, під зав'язку зайнятим просуванням китайського фарфору і повністю залежним від волі і настрою свого роботодавця. І від цього я божеволіла.

3

—Усе, більше не можу! Нікого з цих продажних тварюк не хочу бачити! Поїхати геть звідси! Куди завгодно! — одного разу вибухнула я, нервово крокуючи уздовж столів раптово спорожнілого офісу.

У шефа того дня були іменини: плебеї метнулися висловлювати рабовласникові повагу. Я залишилася. Підійшла до вікна: дивлюсь на них зверху. Товчуться, як кури в очікуванні годівлі, черговою пліткою чешуть дзьобики, нервово обсмикують пір'я, наче начальнику не все одно, як вони виглядають.

Дякувати Богу, мене там нема. Останнім часом я разом із нічним сном зовсім втратила страх і запопадливість. Зверху спостерігаю за головним і безжально викриваю сама перед собою його нікчемну особу: «От звідки що береться? Подивитися ж нема на що: гладкий міхур на коротких ніжках, тупий вираз обличчя, сіра каламуть у порожніх очах. Але це не заважає йому відчувати себе генієм успіху й уособленням усіх й усіляких чеснот. Як я могла вкластися з ним в ліжку? Як таке взагалі могло статися?!» — мене ледь не знудило від таких думок.

Співробітники дружно прокричали вітання, заспівали «хепібюздей», зааплодували, вручили квіти, розсипалися в заздальгідь підготованих промовах. Я відвернулася.

Зазирнути в душу будь-кому з них — повна зневага до шефа, присмачена заздрістю та нестерпною відразою. Їхні добробут і достаток, а часом, і саме існування цілком